

ՀԱՄՈ Կ. ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

ԳԱԱ պարմության ինստիտուտ, պ.գ.թ., դոցենտ

ԽՈՒԼԻԳԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ
ԱՌՕՐՅԱ ԿՅԱՆՔՈՒՄ
(1960-ԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍ)՝

Քանայի բառեր՝ Խորհրդային Հայաստան, առօրյա, խուլիգանություն, հարբեցողություն, քաղաքացի, հասարակական կարգ:

Խորհրդային տարիների առօրեականության առանձնահատկություններից մեկը, իրավամբ, կարելի է համարել խուլիգանությունը, որը բնակչության լայն խավերի շրջանում դրսևորվող հակահասարակական արարքների շարքում առավել տարածվածներից էր: «Արդի հայերենի բացատրական բառարան»-ում խուլիգանությունը բնորոշվում է իբրև «Հասարակական կարգի և ընդհանուր կողմից ընդունված կենցաղավարության կանոնների խախտում, անհարգալից, անվայելուչ վերաբերմունք, վարքագիծ»¹: Իբրև այդպիսին՝ խուլիգանության խնդիրը մեր իրականությունում ուսումնասիրվել է միայն իբրև իրավական հարց, հակաօրինական արարք, որը պատժվում է քրեա-

¹ Հետազոտությունը կատարվել է ՀՀ ԿԳՆ ԳԿ-ի տրամադրած ֆինանսավորմամբ՝ 18T-6A225 ծածկագրով գիտական թեմայի շրջանակներում:

¹ Աղայան Է.Բ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Ե., 1976, էջ 617:

կան օրենսգրքի համապատասխան հոդվածով: Ուստի՝ եղած գիտական հրապարակումներն էլ իրավագիտական բնույթի են²: Այնինչ, խուլիգանության դրսևորումները կարելի է դիտարկել նաև իբրև հասարակության սոցիալական շեղված (դեկանտ) վարքի դրսևորում: Մասնավորապես հորհրդային Հայաստանում հետպատերազմյան տարիներին տարածված հակահասարակական արարքները կարելի է համարել հայկական հասարակությունում ընդունված սոցիալական վարքականոնի խախտում: Այլ հարց է, թե այն ինչ ծավալներ էր ընդունել:

Արխիվային փաստաթղթերի ուսումնասիրությունից և մեծահասակների հետ զրույցներից երևում է, որ ինչպես ողջ հորհրդային Միությունում, այնպես էլ Հայկական ԽՍՀ-ում հետպատերազմյան տարիներին հատկապես մանր խուլիգանական արարքներն ահագնացող ծավալներ էր ընդունել: Այդ դեպքերը հաճախ ողբերգական ավարտ էին ունենում³: Այս հանգա-

² Սարգիսով Գ.Ս., խուլիգանության հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմերը, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 1969, N 10, էջ 88–97, Հովսեփյան Ա.Գ., Դատախազական գործունեությունը և խուլիգանության դեմ պայքարի հիմնախնդիրները (պատմատեսական և քրեաիրավական վերլուծություն), Ե., 2005, Արշակյան Ի.Վ., խուլիգանության հասկացությունը, դրա ծնող պատճառները և կանխարգելման հիմնախնդիրները, «Հայագիտական հանդես», 2009, N 3 (սերդիր), էջ 3–27, Ավետիսյան Ս., խուլիգանական դրդումներով կատարված սպանությունների որակման մի քանի հարցերի մասին, http://old.court.am/files/news/1273_am.pdf, Մնացականյան Ա.Մ., խուլիգանության քրեաիրավական և կրիմինալոգիական հիմնախնդիրները ՀՀ-ում, թեկնածուական ատենախ., Ե., 2013, Եղյանի՝ խուլիգանությունը հարակից հանցագործություններից սահմանազատելու առանձնահատկությունները, «Դատական իշխանություն», 2013, N 3, էջ 58–65 և այլն:

³ Козлов В.А., Массовые беспорядки в СССР при Хрущеве и Брежнев, М., 2010, <https://www.svoboda.org/a/24936223.html>, <https://www.lawmix.ru/comm/2225>, Հայաստանի ազգային արխիվ (ՀԱԱ), ֆ. 30, ց. 33, գ. 1, թ. 19–21, 30–34, գ. 7, թ. 69–70, ֆ. 1318, ց. 1, գ. 76, թ. 2–3:

մանքը ԽՍՀՄ ղեկավարությանը ստիպեց ուշադրություն սևեռել այդ երևույթին ու դրան նպաստող հանգամանքներին, ինչի արդյունքում 1966 թ. հուլիսի 26-ին ընդունվեց ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության հրամանագիրը՝ «խուլիգանության համար պատասխանատվությունն ուժեղացնելու մասին»:

Հրամանագրի ներածական մասում շեշտվում էր, որ հանրության կողմից անհանդուրժող վերաբերմունք է առկա խուլիգանական արարքների նկատմամբ, որոնք վիրավորում են քաղաքացիների պատիվն ու արժանապատվությունը, հաճախ հանգեցնում ծանր հանցագործությունների: Այս առումով կարևոր խնդիր էր համարվում այնպիսի իրավիճակին հասնելը, երբ պետական մարմինների և քաղաքացիների ջանքերով կկանխարգելվեն խուլիգանական բոլոր դեպքերը: Իրավական ակտով համեմատաբար մեղմ էր վերաբերմունքը մանր խուլիգանությունների նկատմամբ, ինչը պատժվում էր դրամական տուգանքներով, 10-15 օր կալանքով կամ մեկ-երկու ամիս ուղղիչ աշխատանքներով: Մանր խուլիգանություններ էին համարվում հասարակական կարգն ու քաղաքացիների հանգիստը խանգարելը, հասարակական վայրերում զազրախոսությունը, քաղաքացիներին վիրավորական ձևով հետամտելը (հալածելը) և այլ նմանօրինակ գործողությունները: Առավել խիստ պատիժ էր սահմանվում կանխամտածված, հասարակական կարգի կոպիտ խախտումներ, չարամիտ խուլիգանություններ, պարբերաբար մանր խուլիգանական արարքներ կատարողների համար: Վերջինները կարող էին մեկից մինչև 5 տարի ժամանակով ազատազրկման դատապարտվել: Այդ գործողությունները հրազենի, դանակի կամ այլ սառը զենքի գործածությամբ կատարելու դեպքում ազատազրկման ժամկետ էր սահմանվում 3-7 տարին:

Հարթած վիճակում հանցագործություն կատարելը ծանրացուցիչ հանգամանք էր դիտվում: Դրամական տուգանք էր սահմանվում հասարակական վայրերում խմած հայտնվելու դեպքում⁴:

Հենց նույն օրը՝ հուլիսի 26-ին, ԽՍՀՄ ԳԽ նախագահությունը որոշում ընդունեց «խուլիգանության համար պատասխանատվությունն ուժեղացնելու մասի» հրամանագիրը կիրառելու կարգի մասին⁵: Ուշադրության արժանի է այն հանգամանքը, որ նույն հուլիսի 26-ին Գերագույն խորհրդի նախագահությունը հաստատեց նաև ազատագրկման վայրերից ազատված անձանց նկատմամբ միլիցիայի մարմինների վարչական հսկողության կանոնադրությունը, որը տարածվելու էր նաև մինչև հրամանագրի հրապարակումն ազատագրկման վայրերից ազատված այն անձանց վրա, որոնց դատվածությունը վերացված կամ մարված չէր: Ըստ այդմ՝ կանոնադրությամբ ավելի էր խստացվում վաղաժամկետ ազատված կամ քրեական անցյալ ունեցող քաղաքացիների նկատմամբ միլիցիայի հսկողությունը, ինչը հիմնավորվում էր վերջինների կողմից նոր հանցագործություններ կատարելը կանխելու և դաստիարակչական նկատառումներով⁶:

ԽՍՀՄ-ում խուլիգանական արարքների դեմ պայքարը կազմակերպված բնույթ ստացավ միայն Գերագույն խորհրդի նախագահության վերը նշված հրամանագրի հրապարակումից հետո: Հրամանագիրը և նրանից բխող միջոցառումները զգալիորեն նպաստեցին ինչպես ողջ միությունում, այնպես էլ Հայկա-

⁴ «ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի տեղեկագրեր», Մոսկվա, 1966, N 30, էջ 582-586:

⁵ Նույն տեղում, էջ 586-588:

⁶ Նույն տեղում, էջ 588-591:

կան ԽՍՀ-ում խուլիգանության դեմ պայքարի արդյունավետության բարձրացմանը⁷:

Ընդգծենք, որ արձանագրված հանցավոր դեպքերի շարքում խուլիգանական արարքները նկատելի քանակ էին կազմում ինչպես մայրաքաղաք Երևանում, այնպես էլ շրջաններում: Այսպես՝ 1967 թ. Երևանի Մյասնիկյանի շրջանում կատարված 230 հանցագործության դեպքից խուլիգանություն էր եղել 85-ը (37 %-ը), Լենինականում արձանագրված 422 հանցագործության դեպքից՝ 133-ը (32 %-ը), իսկ Կիրովական քաղաքում եղել էր խուլիգանության 60 դեպք⁸: Ի դեպ, վիճակագրական այս տվյալները ոչ բոլոր շրջաններին էր բնորոշ: Նույն 1967 թ. Սպիտակի շրջանում կատարված 68 հանցագործությունից խուլիգանություն էր եղել 5.4 %-ը, Բասարգեչարի շրջանում գրանցված 76 հանցագործության դեպքից՝ 2.6 %-ը⁹: Ենթադրելի է, որ շրջաններում մանր հանցանքների, խուլիգանության դեպքերի կոծկումներ են եղել, ինչն անելը մեծ քաղաքներում այնքան էլ դյուրին չէր:

Այդուհանդերձ, չնայած պետության կողմից իրականացվող կանխարգելիչ միջոցառումներին, իրավապահ մարմինների՝ խուլիգանության դեմ ծավալած պայքարին, գոյություն ունեցող օբյեկտիվ գործոնները նպաստում էին խուլիգանության տարածմանը: Խուլիգանական արարքների տարածվածության հիմնական պատճառներ կարելի է համարել՝ հասարակության հանդուրժող վերաբերմունքը, երիտասարդների՝ ալկոհոլի չարաշահմանը հակվածությունը, բնակչության կենցաղային անհար-

⁷ Արշակյան Ի.Վ., նշվ. աշխ., էջ 5:

⁸ ՀԱԱ, ֆ. 571, ց. 10, գ. 137, թ. 1, 37, 177:

⁹ Նույն տեղում, թ. 64, 73:

մարությունները, երիտասարդության դաստիարակության հարցում եղած բացերը և այլն:

Հասարակական տրամադրություններն ու տարածված պատկերացումները նպաստում էին խուլիգանական արարքների ծավալների ավելացմանը: Հայկական հասարակության, աշխատանքային կոլեկտիվների, նաև տուժողների հանդուրժող կամ անտարբեր վերաբերմունքը մեծ չափով պայմանավորված էր նախկինից եկող ավանդական մտածելակերպով, միջանձնային խնդիրները ոչ թե իրավական ճանապարհով, այլ հասարակական չգրված կանոններով լուծելու գործելաոճով: Այս մտածելակերպի արմատավորմանն էականորեն նպաստում էր հետպատերազմյան շրջանում ողջ ԽՍՀՄ-ում տարածում գտած ոչ կանոնադրային կենցաղը, «գողական մտածելակերպը» և իբրև այս ամենի հետևանք՝ երիտասարդների՝ սեփական բնակավայրում, թաղամասում կամ բակում «սպիտակ ագռավ» համարվելուց խուսափելը: Քաղաքացիները ոչ միայն քայլեր չէին իրականացնում խուլիգանական հանցագործությունները կանխելու, դրանց դեմ պայքարելու նպատակով, այլև ականատեսները հաճախ հովանավորում էին հանցագործին, սուտ ցուցմունքներ տալիս, կամ ինչ-ինչ պատճառներով հրաժարվում սկզբնական ցուցմունքներից, թաքցնում դեպքերը¹⁰: Այս հատկանիշները հատուկ էին նաև միլիցիայի ծառայողներին, ովքեր նույնիսկ դատարաններում երբեմն սուտ ցուցմունքներ էին տալիս¹¹: Իսկ 1967 թ. Լենինական քաղաքին վերաբերող մի զեկուցագրում կարդում ենք, որ խուլիգանական ոտնձգությունների դեմ մղվող

¹⁰ Նույն տեղում, գ. 136, թ. 46, գ. 137, թ. 74:

¹¹ ՀԱԱ, ֆ. 116, ց. 6, գ. 46, թ. 7:

պայքարում առանձին քաղաքացիներ աչքի չեն ընկել, լավագույն դեպքում նրանք հանդես են եկել իբրև վկա¹²:

Իբրև վերը նշվածի հետևանք՝ խուլիգանության տարածմանը նպաստում էր նաև աշխատանքային կոլեկտիվների անտարբերությունը, միլիցիայի որոշ աշխատակիցների, հիմնարկ-ձեռնարկությունների ղեկավարների կողմից ցուցաբերվող հովանավորչությունը, «անհոգի վերաբերմունքը»: Արխիվային փաստաթղթերի ուսումնասիրությունից տեսնում ենք, որ հասարակական կարգը խանգարելու, մանր խուլիգանական արարքներ կատարելու, հարբեցողությամբ զբաղվելու դեպքում կոլեկտիվի անդամները ոչ միշտ էին հայտնում հիմնարկ-ձեռնարկության ղեկավարությանը, հաճախ էլ կատարված հաղորդումներն անուշադրության էին մատնվում և չէին քննվում: Մեղավորները ոչ միայն անպատիժ էին մնում, այլև նույնիսկ հրապարակային պարսավանքի չէին արժանանում¹³: 1966–1967 թթ. Աբովյանի շրջանին վերաբերող մի փաստաթղթում ընդգծվում էր, որ հիմնարկ-ձեռնարկությունների ու կոլտնտեսությունների ղեկավարները հասարակական կարգը խախտողների նկատմամբ անհանդուրժողական վերաբերմունք ձևավորելուն ուղղված քայլեր, այդ թվում՝ ներգործության արդյունավետ միջոցներ (պարգևատրումներից, հանգստյան տների արտոնյալ ուղեգրերից զրկելը, բնակելի տարածություն ստանալու հերթը հետաձգելը և այլն) չէին իրականացնում¹⁴:

Ինչպես տեսնում ենք, հանրության շրջանում առավել ընդունված էր չգրված կանոններով առաջնորդվելը, քան թե գոր-

¹² ՀԱԱ, ֆ. 571, ց. 10, գ. 137, թ. 1:

¹³ Նույն տեղում, գ. 136, թ. 154:

¹⁴ Նույն տեղում, գ. 137, թ. 18:

ծող օրենսդրությանը հետևելը: Ուշադրության արժանի է այն հանգամանքը, որ այս մտածելակերպը, ոգելից խմիչքի չարաշահումը, հակաօրինական արարքներ կատարելուն հակվածությունը հատկապես բնորոշ էր երիտասարդներին (որոնց շրջանում կային կոմունիստական կուսակցության անդամներ ու կոմերիտականներ), ինչպես նաև դեռահասներին¹⁵: Այսինքն՝ պետության կողմից մի քանի տասնամյակ իրականացվող գաղափարաքարոզչական աշխատանքները սպասված արդյունքը չէր ունեցել:

Արխիվային փաստաթղթերի ուսումնասիրությունից հստակ երևում է, որ Խորհրդային Հայաստանում խուլիգանական արարքներին նպաստող առաջնային հանգամանքներից էր ակոհոլի չարաշահումը: Առօրյա կյանքում խուլիգանական արարքների մշտական ուղեկիցը հարբեցողությունն էր: Որպես կանոն, մեծ թիվ էին կազմում ոգելից խմիչքի ազդեցությամբ կատարված խուլիգանական արարքները: Սա հանրապետության ողջ տարածքին բնորոշ երևույթ էր:

Շատ հաճախ քաղաքացիները հարբած վիճակում հակահասարակական արարքներ էին կատարում իրենց աշխատավայրերում կամ մարդաշատ վայրերում¹⁶: Այս պատճառով է, որ 1968 թ. հուլիսի 22-ին գումարված Երևանի Սպանդարյանի շրջխորհրդի նստաշրջանը շրջգործկոմին հրահանգեց. «Ակտիվ պայքար կազմակերպել հակահասարակական, պարագիտային

¹⁵ Նույն տեղում, գ. 136, թ. 46-47, ՀԱԱ Կոտայքի մարզային մասնաճյուղ, ֆ. 1, ց. 4, գ. 65, թ. 5-6:

¹⁶ ՀԱԱ, ֆ. 30, ց. 33, գ. 16, թ. 44-46:

կյանք վարող տարրերի դեմ, միջոցներ ձեռնարկել նրանց հարկադրաբար աշխատանքի ներգրավելու ուղղությամբ»¹⁷:

Առանձնապես խնդրահարույց հանգամանք էր դիտվում ոգելից խմիչքի ազատ և անսահմանափակ վաճառքը: Հանրապետության գրեթե բոլոր շրջաններին վերաբերող զեկուցագրերում հատուկ շեշտվում էր, որ խուլիգանական արարքների հեղինակների ճշող մեծամասնությունը չարաշահել է ոգելից խմիչքը: Գորիսի դատախազի 1969 թ. հունվարի 3-ով թվագրվող զեկուցագրում նշվում էր, որ շրջանում 1968 թ. խուլիգանության մեջ մեղադրվողների 74 %-ը հանցագործությունը կատարել է հարբած վիճակում: «Տաթևհեկշինի և Գորիսի քաղկոպի հասարակական սննդի օբյեկտներում առանց սահմանափակման հաճախորդներին բաց են թողնում ոգելից խմիչքներ, որը հանդիսանում է հասարակական կարգի խախտման հիմնական պատճառը»¹⁸, – նշում էր նա: Ալկոհոլային խմիչքների վաճառքի հետ կապված նմանատիպ փաստերը բազմաթիվ են: Իրավապահ մարմինների զեկուցագրերից տպավորություն է ստեղծվում, թե որ հիմնարկ-ձեռնարկության մոտակայքում ոգելից խմիչքների անսահմանափակ վաճառքի կետեր կային, ապա այդ աշխատանքային կոլեկտիվներում անպակաս էին վեճերը, ալկոհոլի ազդեցությամբ և սառը զենքի գործադրմամբ կատարվող խուլիգանական արարքները: Բանն այն է, որ երիտասարդների մեծամասնության շրջանում տարածված սովորություն էր գրպանում դանակ պահելը, հայիոյելը, ճաշի ընդմիջմանը ոգելից խմիչք օգտագործելը, կենցաղային հարցերի շուրջ վիճաբանությունները և այլն:

¹⁷ ՀԱԱ, ֆ. 571, ց. 10, գ. 136, թ. 35–36:

¹⁸ Նույն տեղում, թ. 155:

Երբեմն հասարակական կարգը խախտողների լկտիությունը չափ ու սահման չունեի: Այսպես՝ հանրապետության գյուղերից մեկի բնակիչ Հովհաննիսյանը 1967 թ. նոյեմբերի 11-ի գիշերը հարբած մոտենում է ամուսինը նոր կորցրած համագյուղացի Բաղդասարյանի բնակարանին և առաջարկում դուռը բացել: Բացասական պատասխան ստանալով՝ Հովհաննիսյանը սկսում է հայիոյել Բաղդասարյանին և դանակը ձեռքին հայտարարում, թե պետք է բռնաբարի նրան և սպանի: Տեսնելով, որ համագյուղացին ջարդում է դռան և լուսամուտի ապակիները, կինը երեխաներից մեկին պատուհանով ցած է իջեցնում՝ հարևաններին օգնության կանչելու համար: Ժամանած հարևանների կանայք Հովհաննիսյանին տեսնում են տաբատը իջեցրած և դանակը թափահարելով հայիոյանքներ տեղալիս: Միայն համագյուղացի տղամարդկանց գալուց հետո խուլիգանական արարք կատարողը փախուստի է դիմում: Ժողդատարանի որոշմամբ նա դատապարտվում է 6 տարվա ազատազրկման¹⁹: Այս օրինակը հնչեղության ստացած գործի մասին է: Նմանատիպ տասնյակ քրեական գործեր են պահվում ՀԱԱ-ի՝ ՀԽՍՀ դատախազության արխիվային ֆոնդում: Բազմաթիվ այլ դեպքերում գործերը դատական մարմիններին չէր հասնում. հանրային պատկերացումների համաձայն՝ իրավապահ մարմիններին դիմելը ոչ պատվաբեր արարք էր համարվում, ինչը, բնականաբար, նպաստում էր անպատժելիությանն ու հանցավոր արարքների ավելացմանը:

Խուլիգանության տարածմանը նպաստող հանգամանքների շարքում երրորդականներից չէր նաև բնակչության առօրյա կյանքում առկա կենցաղային անհարմարությունները: Կենցա-

¹⁹ Նույն տեղում, գ. 137, թ. 28-29:

ղային հողի վրա հարևանների միջանձնային պարզաբանումները հաճախ վերաճում էին խուլիգանական արարքների՝ մանավանդ միևնույն բնակարանում հարևանությամբ մեկից ավելի ընտանիքների բնակվելու դեպքում: Երևան քաղաքին վերաբերող 1968 թ. դեկտեմբերի 30-ով թվագրվող մի զեկուցագրում կարդում ենք. «Ընդհանուր հարմարություններից օգտվելու կամ այլ պատճառներից առաջացած վեճերը ծավալվում և տեղիք են տալիս խուլիգանության»²⁰: Սա ուշադրության արժանի հանգամանք է:

Այս ամենի կողքին, որքան էլ զարմանալի թվա, մայրաքաղաք Երևանի և հանրապետության մյուս քաղաքների թաղամասերի, փողոցների ոչ բավարար լուսավորությունը իրավապահ մարմինների զեկուցագրերում խուլիգանության դեպքերի ավելացմանը նպաստող գործոն չէր դիտվում:

Արխիվային փաստաթղթերի և հատկապես դատական գործերի ուսումնասիրության ժամանակ մեր ուշադրությունը գրավեց այն հանգամանքը, որ խուլիգանական արարքներ կատարողների մեծամասնությունը ծնվել էր 1930-ականներին, իսկ նրանց մանկությունն անցել էր Հայրենական պատերազմի տարիներին: Բնականաբար, այդ երիտասարդներից շատերի հայրերը կա՛մ ստալինյան բռնաճշմաների զոհեր էին, կա՛մ էլ Կարմիր բանակ զորակոչվածներ (որոշների դեպքում՝ ռազմի դաշտից հետ չվերադարձածներ): Այն է՝ նրանք ծնողական սահմանափակ խնամք ստացած անձիք էին, որոնց դաստիարակության մեջ ընտանիքի և դպրոցի կողքին կարևոր մաս էր ունեցել նաև «փողոցը»՝ իր բոլոր բացասական հետևանքներով:

²⁰ Նույն տեղում, գ. 136, թ. 207:

1960-ականների երկրորդ կեսին ինչպես ողջ ԽՍՀՄ-ում, այնպես էլ Հայկական ԽՍՀ մայրաքաղաք Երևանում և հանրապետության շրջաններում խուլիգանության դրսևորումների դեմ սուր պայքար ծավալվեց, ինչի արդյունքում խուլիգանության հանցակազմով մեղադրական գործերի ու դատավարությունների թիվն ավելացավ: Բանն այն է, որ հանցավորության ցածր ցուցանիշ ցույց տալու նպատակով, երբեմն էլ անձնական կամ խմբային շահերից ու շահագրգռություններից ելնելով իրավապահ համակարգի ներկայացուցիչները միշտ չէ, որ արձանագրում էին մանր խուլիգանությունները, իսկ ծանր հանցագործություններն էլ վերաորակավորում էին իբրև մանր խուլիգանություններ: Կենտրոնից հրահանգված խստացումների հետևանքով 1960-ականների երկրորդ կեսին Հայկական ԽՍՀ-ում խուլիգանական դեպքերի արձանագրումների թիվն ավելացավ, սակայն փաստացի իրական թվի նվազում տեղի ունեցավ (այդ թվում՝ չարամիտ խուլիգանության դեպքերի մասով)²¹: Ի դեպ, մանր խուլիգանության համար կալանավորված քաղաքացիները, որպես կանոն, պարտադիր ընդգրկվել են ֆիզիկական աշխատանքներում: Նրանք աշխատել են շինարարությունում, մաքրել փողոցները և այլն²²:

Այսպիսով՝ հետպատերազմյան առաջին տասնամյակներին Խորհրդային Հայաստանի բնակչության առօրյա կյանքում տարածված դրսևորումներից էր երիտասարդների շրջանում ալկոհոլի օգտագործումը (երբեմն՝ չարաշահումը), դանակներով շրջելը, խմբային պարզաբանումները (ռազբորկաները): Իբրև

²¹ Նույն տեղում, թ. 78, ՀԱԱ Կոտայքի մարզային մասնաճյուղ, ֆ. 20, ց. 4, գ. 101, թ. 1-4:

²² ՀԱԱ, ֆ. 571, ց. 10, գ. 137, թ. 8, 59, 66, 195:

այս ամենի հետևանք՝ նկատելի քանակ էին կազմում ոգելից խմիչք օգտագործած վիճակում և սառը զենքի գործածությամբ կատարված խուլիգանական արարքները: Ուշադրության արժանի է այն հանգամանքը, որ այսպիսի արարքներ կատարողների մեծամասնությունը քրեական անցյալ, դատվածություն չունեցող սովորական քաղաքացիներ էին (բանվորներ, կոլտնտեսականներ, ինժեներներ և այլն):

Амо К. Сукиасян, *Институт истории НАН РА, к.и.н., доцент*, Проявления хулиганства в повседневной жизни населения Советской Армении (вторая половина 1960-х годов) – Одной из особенностей повседневной жизни советских лет по праву можно считать хулиганство, которое было одним из наиболее распространенных антиобщественных действий среди широких слоев общества.

Во второй половине 1960-х годов как по всему Советскому Союзу, так и в Армянской ССР началась широкая борьба с проявлениями хулиганства. Издание указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 июля 1966 года «Об усилении ответственности за хулиганство» и вытекающие из него меры значительно способствовали повышению эффективности борьбы с хулиганством. Среди хулиганских преступлений заметное число составляли преступления, совершенные в нетрезвом состоянии и с применением холодного оружия. Большинство совершающих такие действия составляли молодые, не имеющие криминального прошлого и судимости лица-рабочие, колхозники, инженеры и др.

Hamo K. Sukiasyan, NAS RA Institute of History, PhD in History, assistant professor, Manifestations of hooliganism in everyday life of the population of Soviet Armenia (second half of the 1960s) – One of the everyday life peculiarities of Soviet years can be righteously considered hooliganism which was the most widespread of anti-social actions manifested among the broad circles of the population.

In the second half of the 1960s, there was a sharp struggle against the hooliganism in both the entire Soviet Union and Yerevan – the capital city of the Armenian SSR and in the regions of the republic. The publication of the Decree “On Strengthening Responsibility for Hooliganism” by the Presidency of the USSR Supreme Soviet as of July 26, 1966 and the measures deriving from it significantly contributed to the increase of the efficiency of the fight against hooliganism in the whole union as well as in the Armenian SSR. The point is that in Soviet Armenia there was a considerable quantity of actions of hooliganism committed under the influence of alcoholic drinks and with usage of cold weapons. The majority of those who committed such acts were youngsters with no criminal past (workers, collective farmers, engineers, etc.) who had not convicted before.